

”Visst är man anonym?”

– En jämförelse av pappers- och webbenkät i den nationella ANDT-undersökningen

CAN Rapport 188

Siri Thor & Isabella Gripe

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN

Layout: Första Bästa!

ISSN 0283-1198

ISBN 978-91-7278-307-2 (pdf)

URN:NBN:se:can-2019-12 (pdf)

”Visst är man anonym?”

– En jämförelse av pappers- och webbenkät i den nationella
ANDT-undersökningen

Siri Thor & Isabella Gripe

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning

Rapport 188

Stockholm 2019

Innehåll

Förord	6
Sammanfattning	7
Bakgrund	8
Metodbeskrivning	9
Datainsamlingen	9
Analys	10
Pilotundersökningen 2018	12
Jämförelse av skolegenskaper	12
Resultatskillnader	13
Elevernas kommentarer	14
Slutsatser och anpassningar	16
Den nationella ANDT-undersökningen 2019	16
Bortfallsanalys	16
Jämförelse av skolegenskaper	19
Resultatredovisning	20
Diskussion	23
Referenser	26

Bilaga 1: Frågeformulär; pappersversionen 2019

Förord

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN, är ett nationellt kompetenscentrum inom ANDT-området. Vårt uppdrag är att sprida kunskap om konsumtions- och skadetvecklingen av alkohol och andra droger i samhället. Det gör vi genom undersökningar, sammanställningar och forskning, men även via kunskapshöjande insatser. Våra större återkommande nationella undersökningar är Skolelevers drogvanor, Monitormätningarna och Vanor och konsekvenser.

CAN är en del av civilsamhället med omkring 50 medlemsorganisationer. CAN:s styrelse utses av Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte), Vetenskapsrådet, Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen och årsmötet. Regeringen utser ordförande och ersättare.

I denna rapport beskrivs och utvärderas införandet av en webbaserad enkät som alternativ till den ordinarie pappersenkäten i CANs årliga nationella ANDT-undersökning bland skolelever. För att säkerhetsställa att den webbaserade enkäten höll samma kvalitet som den ordinarie pappersenkäten, har en analys av skillnader mellan enkätmetoderna gjorts. I analysen har bortfallet, administrativ infrastruktur samt prevalenser undersökts för de två metoderna.

Att erbjuda skolorna en möjlighet att välja om de vill svara på enkäten via webben är ett led i CAN:s arbete att bidra till en enklare hantering för skolorna och för att bidra till en mindre miljöpåverkan.

Rapporten har producerats med finansiering från CAN:s basanslag. Tack till de elever och skolpersonal som bidragit med tid och engagemang när de genomfört undersökningen. Ett särskilt tack till Ulf Guttormsson, Tony Nilsson och Jonas Raninen som bidragit med värdefulla kommentarer på rapportens innehåll, samt den elev som bidragit med titeln ”Visst är man anonym?”.

Stockholm i december 2019

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning

Charlotta Rehnman Wigstad

Direktör

Sammanfattning

I denna rapport beskrivs och utvärderas införandet av en webbaserad enkät som alternativ till den ordinarie pappersenkäten i CAN:s årliga nationella ANDT-undersökning bland skolelever.

För att säkerhetsställa att den webbaserade enkäten höll samma kvalitet och genererade likvärdiga resultat som den ordinarie pappersenkäten, har en analys av skillnader mellan enkätmetoderna gjorts. I analysen har bortfallet, administrativ infrastruktur samt prevalenser undersökts för de två metoderna.

Både klass- och elevbortfall (externt bortfall) låg på ungefär samma nivå i pappers- respektive webbenkäten. Däremot var det interna bortfallet lägre i den webbaserade enkäten. I ANDT-undersökningen bland skolelever ser det dock inte ut som att förändringarna i det interna bortfallet haft någon genomgående påverkan på prevalenserna.

En majoritet av skolorna valde den nya webbaserade enkäten men det framstår som viktigt att även fortsättningsvis erbjuda skolorna att genomföra undersökningen på traditionellt sätt via papper. Detta eftersom klassbortfallet blev betydligt högre i en tidigare genomförd pilotundersökning 2018, där skolorna inte själva fick välja svarsmetod samt att en betydande andel av skolorna trots allt fortfarande föredrar att fylla i enkäten på papper.

Utvärderingen av 2019 års ANDT-undersökning visade inte på några genomgående skillnader i prevalenser, varken i årskurs 9 eller i gymnasiet år 2, med avseende på datainsamlingsmetod. De skillnader som fanns var små och i de allra flesta fall inte signifikanta. Undantaget var frågorna om spel om pengar i årskurs 9, där prevalenserna var signifikant lägre bland dem som besvarat webbenkäten. Skillnaden antas bero på att eleverna som besvarat pappersenkäten kunde se på samma sida, längre ned, exempel på vilka typer av spel som åsyftades. Eleverna som besvarat webbenkäten fick bara begreppet ”spel om pengar” presenterat för sig. Det var även så att i flertalet av riskuppfattningsfrågorna sjönk internbortfallet, och istället ökade andelarna som svarade ”ingen risk”.

Sammantaget har införandet av en alternativ webbaserad enkät varit lyckad och skolorna kommer även fortsättningsvis ges möjligheten att välja om de vill besvara enkäten via webb eller som traditionell pappersenkät. Utöver ökad valmöjlighet och mindre miljöpåverkan framkom också att hanteringen av den webbaserade enkäten var enklare för CAN men troligen också för skolorna eftersom de inte behövde ansvara för att skicka tillbaka något material till CAN.

Bakgrund

I Sverige har trenderna i ungdomars konsumtion av alkohol, narkotika, dopning och tobak (ANDT) följts på nationell nivå sedan 1971 och sedan 1986 har CAN haft ansvaret för dessa undersökningar. Det främsta syftet med undersökningarna är att belysa utvecklingen av drogvanor samt att studera skillnader mellan olika grupper.

Undersökningen har sedan starten genomförts med hjälp av pappersenkäter utdelade i klassrummet. På senare år har det blivit alltmer angeläget att kunna erbjuda skolorna ett webbaserat alternativ till pappersenkäten, dels för att underlätta för skolorna men även av miljöhänsyn, då pappersenkät innebär både stor åtgång på papper och många transporter.

Mot bakgrund av detta genomfördes år 2018 en första webbaserad pilotundersökning i årskurs 9, med syfte att testa möjligheterna att låta eleverna besvara den nationella ANDT-undersökningen på webben. Steget därefter var att i 2019 års nationella ANDT-undersökning erbjuda skolorna att välja mellan att besvara enkäten på webben eller på papper.

Det är känt att olika undersökningsmetoder (exempelvis självadministrerade enkäter, telefonintervju eller intervju ansikte mot ansikte) kan ge upphov till olika typer av felkällor. Dessa riskerar att påverka kvaliteten på en undersökning (Bowling, 2005). Det kan bland annat handla om minneseffekter, att vissa metoder underlättar för respondenten att komma ihåg om och när i tiden något skett. Det kan också handla om respondentens vilja att svara "rätt" eller på ett mer socialt accepterat sätt. Just mellan så kallade självadministrerade enkätmetoder, så som pappers- och webbenkät är, visar många studier på att felkällorna inte skiljer sig åt (Bowling, 2005, Colasante et al., 2019). Men eftersom det samtidigt är känt att även mindre förändringar, som formuleringar eller position i formuläret, kan påverka svaren i en undersökning (Schuman & Presser, 1996) är det trots allt relevant att undersöka om införandet av en webbaserad enkät i den nationella ANDT-undersökningen genererade nya felkällor, eller påverkade hur eleverna svarade på frågorna.

Huvudsyftet med denna rapport är att analysera om införandet av en ny enkätmetod medförd skillnader i resultat. Med andra ord, påverkades benägenheten att rapportera ett specifikt beteende av datainsamlingsmetoden? För att också säkerhetsställa att den nya enkätmetoden (webbenkät) höll samma kvalitet som den ordinarie (pappersenkät) undersöktes detta i termer av bortfall, samt hur infrastrukturen fungerar för webb- respektive pappersenkät. Slutligen undersökes om en webbaserad enkät är ett attraktivt val för skolorna.

I följande rapport beskrivs pilotundersökningen 2018, som gjordes för att undersöka de praktiska möjligheterna att genomföra undersökningen som en webbenkät. Med hjälp av elevernas svar kunde även en analys av skillnader i svarsmönster genomföras för 2018, men tyngdpunkten i följande rapport ligger på svaren från den nationella ANDT-undersökningen 2019.

Rapporten inleds med en metodbeskrivning där datainsamling, variabler och analys beskrivs, följer gör avsnittet om pilotundersökningen 2018. Därefter beskrivs den nationella ANDT-undersökningen, i vilken skolorna fick välja om de skulle låta eleverna svara på papper eller på webben. Sist kommer en diskussion om de resultat som analyserna visat på.

Metodbeskrivning

I följande avsnitt ges en kortare beskrivning av hur utvärderingen genomförts, metoden som använts för att göra analysen och variabeldefinitioner. För den som är intresserad av en mer fullständig redovisning av hur den nationella ANDT-undersökningen görs, hänvisas till rapporten *Så görs CAN:s skolundersökningar* (Gripe, 2013).

Datainsamlingen

Den pilotundersökning som genomfördes i årskurs 9 år 2018 gjordes utöver den ordinarie ANDT-undersökningen. Ett obundet slumpmässigt urval av 100 skolor med elever i årskurs 9 drogs utan överlappning med den ordinarie undersökningen.

I den ordinarie ANDT-undersökningen görs varje år ett länsstratifierat urval om 350 skolor i vardera årskurs, därefter görs ett slumpmässigt urval av en klass i varje skola. Eftersom uppgifter om klass- och elevantal saknas på nationell nivå måste skolorna kontaktas av CAN så att en urvalsram kan konstrueras (Zetterqvist (red.), 2018; Gripe, 2013). Varje år är det ett fåtal skolor som kommer med i urvalsramen som inte skulle ha varit med, exempelvis för att skolan lagts ned. Av den anledningen korrigeras urvalsramen i efterhand och antalet skolor blir något färre. Inom denna urvalsram fick skolorna, år 2019, själva välja om de ville att eleverna skulle besvara enkäten via papper eller webben, givet att de uppfyllde CAN:s önskemål om att eleverna skulle kunna besvara enkäten under samma förhållanden som vid ett skriftligt prov.

I både den ordinarie undersökningen 2019 och i pilotundersökningen 2018 skickades instruktioner till de utvalda klasserna om hur de skulle göra för att delta i undersökningen. De som skulle besvara enkäten på papper fick formulär skickade till sig, medan de skolor som skulle besvara den webbaserade enkäten fick individuella engångskoder som eleverna använde för att logga in på enkäten. Engångskoderna delades ut slumpmässigt och var skapade så att det gick att se från vilken klass den svarande kom, men de var inte kopplade till en individ.

Den webbaserade enkäten utformades för att vara så lik pappersversionen som möjligt. Vissa justeringar behövde dock göras för att anpassa enkäten till det webbaserade formatet. Exempelvis kunde inte lika många frågor visas på en sida. Det beslutades också att låta frågan om en någon gång druckit alkohol vara en s.k. filterfråga så att de som svarade nej, slapp fylla i de efterföljande frågorna om alkoholvanor. I pilotundersökningen 2018 inkluderades även två avslutande frågor om själva enkäten.

Enligt CAN:s instruktioner skulle formulären (oavsett enkätmetod) besvaras i klassrummen under samma förhållanden som vid prov. Eleverna informerades om att de är anonyma och att deras svar endast används för statistiska bearbetningar och att inga resultat från enskilda klasser redovisas, liksom att medverkan inte är obligatorisk. Detta framgick även av introduktionstexten på formulärets förstasida. För pappersenkäten skulle eleverna även tilldelas separata kuvert som de själva stoppade formuläret i och sedan klistrade igen.

Inkomna pappersenkäter lästes in med hjälp av en scanner, och slogs därefter ihop med svaren från webben. Därefter exkluderades de formulär som bedömdes vara otillräckligt eller uppenbart oseriöst ifyllda, med hjälp av fyra fasta kriterier. Datamaterialet från 2019 viktades baserat på länstillhörighet och kön enligt CAN:s vanliga förfarande (Zetterqvist (red.), 2018). Eftersom urvalet till pilotundersökningen 2018 inte var stratifierat har det inte viktats.

Analys

Det första steget i analysen av de båda materialen var att undersöka om eleverna i de skolor som besvarat enkäten på papper skilde sig signifikant från dem som svarat på webbenkäten. Utöver elevernas svar fanns tillgång till information om var i landet eleverna besvarade frågorna, samt viss bakgrundsinformation på årskursnivå inhämtad från SCB (tabell 1). I de fall analysen visade att det fanns signifikanta skillnader mellan skolorna har detta justerats för i analyserna av elevernas svar. Om det framkom en signifikant skillnad i hur eleverna i webb- respektive pappersenkäten besvarade frågorna och denna skillnad försvann när bakgrundsfaktorerna justerades för, innebär det att skillnaden förklarades av att skolorna som svarat på webb respektive papper skiljde sig åt. Skillnaden låg då inte i att enkätmetoden genererat olika prevalensnivåer.

Nästa steg i analysen var att undersöka om det fanns några skillnader i elevernas svar beroende på om de besvarat enkäten på papper eller webb. Eftersom det ansågs viktigt att jämföra de mest centrala variablerna utifrån undersökningens syfte blev utgångspunkten för jämförelsen flertalet av de s.k. ANDT-indikatorerna¹ (Socialdepartementet 2013). Därutöver valdes variabler som på olika sätt rörde elevens vardag (t.ex. skolk och mobbning) samt en variabel för spel om pengar. Samtliga variabler och hur de är definierade redovisas i tabell 2.

Eftersom urvalsenheten till den nationella ANDT-undersökningen är skolklass och inte elev, innebär det att eleverna i studien är klustrade i skolklasser, vilket gör att antagandet om oberoende mellan observationerna inte kan uppfyllas (Hox 2002). För att inte generera falska signifikanta resultat vid signifikanstestning används i föreliggande rapport därför ett signifikanstest som tar hänsyn till dessa klustereffekter. I de fall det står beskrivet i texten att något är signifikant eller statistiskt säkerställt är detta som lägst på 5 % signifikansnivå. De statistiska test som använts var Chi² och Independent samples t-test.

¹ Riksdagen beslutade 2011 om en samlad strategi, den så kallade ANDT-strategin, för politiken kring alkohol, narkotika, dopning och tobak. De övergripande målen med strategin är att stoppa användningen av narkotika och dopning samt att minska de medicinska och sociala skador som uppkommer i samband med alkohol, samt ett minskat tobaksbruk. För att kunna följa upp arbetet med strategin skapades ett antal indikatorer av en särskilt utsedd projektgrupp (Socialdepartementet 2013). Den nuvarande strategin gäller för perioden 2016–2020 (Socialdepartementet 2016).

Tabell 1. Bakgrundsvariabler på årskursnivå, samt definition.

Bakgrundsvariabler på årskursnivå	Definition
H-region	En gruppering av kommuner efter lokalt och regionalt befolkningsunderlag (SCB, 2005)
Föräldrar med utländsk bakgrund	Andel elever med utländsk bakgrund (Utlandsfödda föräldrar eller själv utlandsfödd, inkl. ogiltigt personnummer)
Högskoleutbildade föräldrar	Andel elever med minst en förälder med eftergymnasial utbildning
Genomsnittligt meritvärde	Genomsnittligt meritvärde (endast i årskurs 9)
Genomsnittligt betygspoäng	Genomsnittligt betygspoäng (endast i gymnasiet)

Tabell 2. Variabler som ingår i analysen, samt dess definition.

Variabel	Definition
Rökare	Rökt senaste 12 månaderna och fortfarande röker
Snusare	Snusat senaste 12 månaderna och fortfarande snusar
Alkoholkonsument	Druckit alkohol, senaste 12 månaderna
Alkoholvolym	Genomsnittlig total årskonsumtion mätt i liter ren alkohol (100%) bland alkoholkonsumenter
Använt narkotika, någon gång	Använt narkotika, någon gång
Använt narkotika, 12 mån	Använt narkotika, senaste 12 månaderna
Använt läkemedel i samband m. alkohol	Använt läkemedel i samband med alkohol i berusningssyfte, senaste 12 månaderna
Intensivkonsumerat alkohol	Vid ett och samma tillfälle druckit motsvarande minst en flaska vin, senaste 12 månaderna
Storkonsument av alkohol	Druckit minst 9/14 standardglas (flickor/pojkar), i veckan, senaste 12 månaderna
Spel om pengar	Spelat om pengar, senaste 12 månaderna
Debutålder – berusning	Berusad av alkohol vid 13 års ålder
Debutålder- tobak	Rökt eller snusat vid 13 års ålder
Skolkat	Skolkat två gånger eller oftare per månad, någon gång
Misshandlad	Blivit utsatt för våld, så pass att de behövt uppsöka läkare eller liknande, senaste 12 månaderna
Mobbad	Mobbade två gånger i månaden eller oftare, senaste 12 månaderna
Missnöjd med förhållande till familj	Mycket missnöjd eller missnöjd med förhållandet till sin familj, någon gång

Fet stil indikerar att variabeln är en ANDT-indikator.

Pilotundersökningen 2018

I samband med den nationella ANDT-undersökningen 2018 genomfördes alltså ett pilottest av en webbaserad version av frågeformuläret i årskurs 9. Syftet med pilotundersökningen var att undersöka förutsättningarna för att kunna låta skolorna välja om de vill besvara enkäten på webben eller på papper. I den ordinarie ANDT-undersökningen bestod urvalet av 298 klasser, i lika många skolor. Urvalet för pilotundersökningen var inte stratifierat. Av de 100 slumpmässigt dragna skolorna sa sig 92 stycken ha rätt förutsättningar för att genomföra undersökningen, dvs. att de kunde tillgodose att eleverna kunde besvara enkäten under samma förhållanden som vid ett prov. Totalt 53 klasser genomförde pilotundersökningen.

Jämförelse av skolegenskaper

En jämförelse mellan skolorna som 2018 svarat på pappers- respektive webbenkäten gjordes utifrån de uppgifter som fanns tillgängliga på årskursnivå för skolorna. För årskurs 9 fanns följande information: genomsnittligt meritvärde uttryckt i meritpoäng, andel högutbildade föräldrar, andel med utländsk bakgrund samt H-region (SCB, 2005).

I tabell 3 nedan presenteras de geografiska skillnaderna, efter H-region, mellan dem som svarat på pappers- och webbenkäten. Jämförelsen visade att bland dem som svarat på webbenkäten var andelen elever från Stockholm, Göteborg och Malmö högre än bland dem som svarat på papper. För större städer, tätbygd och glesbygd var andelen å andra sidan lägre bland dem som svarat på webbenkäten. Skillnaden mellan webb och papper i andelen svarande från Stockholm, Göteborg och Malmö jämfört med övriga landet, var statistiskt signifikant (tabell 4).

I tabell 4 visas andel föräldrar med utländsk bakgrund, andel högutbildade föräldrar, genomsnittligt meritvärde samt andel i Stockholm, Göteborg och Malmö i pappers- respektive webbenkäten. Det visade sig att samtliga bakgrundsfaktorer skiljde sig signifikant åt mellan datainsamlingsmetoderna.

Tabell 3. Antal elever fördelade över H-region, i pappers- respektive webbenkäten, årskurs 9. 2018.

	Årskurs 9			
	Papper		Webb	
	n	%	n	%
Sthlm/Gbg/Malmö	1337	25	433	41
Större städer	1950	37	271	26
Mellanbygd	1068	20	235	22
Tätbygd	498	9	64	6
Glesbygd	410	8	53	5
Ej uppgift	67	1	.	.
Total	5330	100	1056	100

Tabell 4. Bakgrundsvariabler på årskursnivå, i pappers- respektive webbenkäten, årskurs 9. 2018.

	Papper n=5330	Webb n=1056
Andel föräldrar med utländsk bakgrund	27	22
Andel högskoleutbildade föräldrar	51	56
Genomsnittligt meritvärde	219	230
Andel från Sthlm/GBG/Malmö ^{a)}	25	41

Fet stil indikerar signifikant skillnad mellan enkät t-test (Independent samples t-test) respektive chi-2

a) För pappersenkäten ingår ej de individer som saknar uppgift på H-region därav är n=5263.

Resultatskillnader

För att undersöka om det var några skillnader i elevernas svar beroende på om de besvarat pappers- eller webbenkäten jämfördes svaren på de centrala variabler som listades i Metodbeskrivningen (tabell 2). Resultatet av jämförelsen presenteras i tabell 5. I tabellen redovisas andelen som uppgett de olika beteendena i pappers- respektive webbenkäten. Tabellen visar också om skillnaden mellan enkätversionerna var statistiskt signifikant. I modell 1 visas om datainsamlingsmetoderna skiljde sig åt, utan att ta hänsyn till att det fanns skillnader mellan de skolor som svarat på papper och de som svarat på webben. Men eftersom det fanns en signifikant skillnad i samtliga tillgängliga bakgrundsvariabler om skolorna (se föregående avsnitt) gjordes justeringar för dessa i modell 2-4. I modell 2 justerades det för andel föräldrar med utländsk bakgrund, andel högutbildade föräldrar och genomsnittligt meritvärde. I modell 3 justerades det endast för om skolorna skiljde sig åt sett till om de låg i Stockholm, Göteborg och Malmö eller ej och i modell 4 justerades det för samtliga bakgrundsfaktorer.

Analysen visade att prevalenserna var genomgående något högre bland dem som svarat på pappersenkäten, med undantag för andelen storkonsumenter av alkohol. Störst absolut skillnad mellan enkätversionerna var det i andelen som konsumerat alkohol de senaste 12 månaderna. Bland dem som svarat på pappersenkäten var det 40 % som sa sig ha druckit alkohol under de senaste 12 månaderna, medan 36 % av dem som svarat på den webbaserade enkäten hade gjort det. Denna skillnad var också signifikant i samtliga modeller. Signifikanta skillnader mellan datainsamlingsmetoderna fanns också för rökning och att ha använt narkotika (någon gång och senaste 12 månaderna) och skillnaderna bestod när justering gjordes för bakgrundsfaktorerna. Detta tydde på att det fanns en faktisk skillnad mellan papper och webb som gjorde att elever som besvarade pappersenkäten i större utsträckning var benägna att uppge att de druckit alkohol, rökt och använt narkotika. En skillnad som inte förklarades av att skolorna skiljde sig åt baserat på de skolegenskaper som det varit möjligt att justera för.

Tabell 5. Resultat för ett antal centrala variabler i pappers- respektive webbenkäten. Chi-2 test. Årskurs 9. 2018.

	Papper (%)	Webb (%)	Modell 1 ^{a)}	Modell 2 ^{b)}	Modell 3 ^{c)}	Modell 4 ^{d)}
Rökare	11	8	0,033	0,028	0,029	0,021
Snusare	7	7	0,813	0,593	0,781	0,740
Alkoholkonsument	40	36	0,047	0,006	0,043	0,006
Alkoholvolym ^{e)}	2,5	2,4	0,850	0,688	0,943	0,684
Använt narkotika, någon gång	7	5	0,029	0,003	0,008	0,002
Använt narkotika, 12 mån	5	3	0,014	0,007	0,003	0,004
Använt läkemedel i samband m. alkohol	3	2	0,349	0,186	0,365	0,173
Intensivkonsumerat alkohol	8	6	0,246	0,294	0,346	0,314
Storkonsument av alkohol	3	3	0,886	0,867	0,704	0,866
Spel om pengar	14	12	0,104	0,119	0,074	0,088
Debutålder – berusning	5	5	0,846	0,555	0,899	0,536
Debutålder – tobak	13	12	0,864	0,947	0,957	0,883
Skolkat	8	7	0,604	0,369	0,589	0,376
Misshandlad	5	5	0,698	0,582	0,614	0,465
Mobbad	5	5	0,755	0,785	0,935	0,860
Missnöjd med förhållande till familj	14	14	0,634	0,258	0,667	0,269

Fet stil indikerar signifikant skillnad på lägst 5 % signifikansnivå.

a) Ojusterat värde

b) Justerat för andel högskoleutbildade, meritvärde och utländskt födda föräldrar.

c) Justerat för storstad

d) Full modell, justerat för andel högskoleutbildade, meritvärde, utländskt födda föräldrar och storstad.

e) Bland alkoholkonsumenter, presenterat i liter, signifikantstest t-test

Elevernas kommentarer

I pilotundersökningen erbjöds eleverna att lämna kommentarer om hur de tyckte att det var att besvara formuläret på webben och om de hade några förslag på förbättringar. Frågan löd:

Det här är första gången denna undersökning görs digitalt och det är viktigt att du som deltar tycker den är lätt att besvara. Har du tips på hur vi kan förbättra formuläret?

Av de 1056 personer som besvarade enkäten var det 348 som lämnade ett svar på den öppna frågan. Det går inte att förutsätta att eleverna bara skriver kommentarer som besvarar frågan utan även andra saker kan komma upp. Samtidigt är det rimligt att anta att kommentarerna uppkommer utifrån vad de själva upplever som viktigt, och de associationer som uppkommit i och med ifyllandet av enkäten. När kommentarerna gick igenom och analyserades framkom fyra teman som kommentarerna sorterades efter. Dessa teman var: *Det var ok/inga kommentarer, För många/upprepande frågor, Konkreta förbättringsförslag och Anonymitet.*

Följer gör ett axplock av citat som var beskrivande för de olika temana.

Det var ok/inga kommentarer

De flesta kommentarer passar in under denna kategori. Här ryms kommentarer som på olika sätt förmedlar att eleven inte har något att tillägga. Kommentarer som sorterades under denna kategori bestod ofta av något eller några enstaka ord.

"Nej"

"Allt bra"

"Den va helt ok"

För många/upprepande frågor

Många elever gav uttryck för att enkäten var lång och att de upplever frågorna som tjatiga.

"Gör den fucking kortare"

"ja det var några frågor som kom upp flera gånger."

"mycket onödiga frågor, mindre frågor"

Konkreta förbättringsförslag

Flera kommentarer innehöll mer eller mindre konkreta förslag på hur de tyckte att formuläret kunde förbättras.

"Frågorna är bra. Förbättringar skulle kunna vara att ha något roligare som bakgrund så att det inte ser så deprimerande ut."

"Ha en fråga per sida! Det blir lättare att läsa då"

"Ni skulle kunna ha fler frågor per sida"

"Vissa 4-alternativs-frågor ville jag svara "Vet inte" på, t.ex. om mina föräldrar skulle få reda om jag gjorde något olagligt."

Anonymitet

Ett tema som framkom och som inte direkt var ett svar på hur formuläret kunde förbättras utan snarare gällde situationen eller upplevelsen av att besvara frågorna handlade om vikten av att få vara anonym. Många kommentarer berörde detta på olika sätt:

"Betona om det är anonymt eller inte, och säga det, eller liknande, så att folk som faktiskt har mindre bra vanor ändå känner att dom kan svara ärligt på undersökningen"

"Det var bra som det var, hoppas ingen kan se mina svar"

"Jag vill att detta ska vara anonymt annars lär jag få skäll"

"skriva att ingen kommer se att just du skrev detta så blir det mer ärliga svar"

"Snälla säg att detta är anonymt"

"vara väldigt tydliga att det är anonymt! eftersom vi är unga är många rädda att erkänna saker dom har gjort"

Slutsatser och anpassningar

Resultaten från pilotundersökningen 2018 indikerade att den webbaserade enkäten genererade lägre prevalensnivåer för vissa substanser, än den som genomfördes på papper. Detta trots att hänsyn togs till att skolorna skiljde sig åt. Det framstod med andra ord som att det fanns en enkäteffekt, åtminstone för vissa av de undersökta variablerna. Detta tillsammans med elevernas kommentarer, tolkades som att en oro kring anonymitet kunnat bidra till en lägre benägenhet att rapportera vissa beteenden, något som också visats i tidigare studier (Eaton et al., 2010). En åtgärd till följd av detta var att förtydliga i instruktionstexterna.

Information om att undersökningen är anonym och att inga redovisningar görs på klassnivå är något eleverna även tidigare informerats om, dels via enkäten och dels via läraren som läser upp instruktioner medskickade från CAN. För att ytterligare förtydliga för respondenterna att de är anonyma inkluderades i 2019 års webbenkät information om att eleven är en av ett stort antal elever i undersökningen; ”I din årskurs deltar ca 7000 elever från hela Sverige.”. Det förtydligades även mer specifikt kring anonymiteten ”Undersökningen är anonym och vi garanterar att dina svar inte kan spåras till dig.”. Även i instruktionerna till läraren utvecklades resonemanget; ”Koderna som eleverna får för att logga in på enkäten kan inte kopplas till någon enskild person”.

Den nationella ANDT-undersökningen 2019

Vid 2019 års nationella ANDT-undersökning i årskurs 9 och gymnasiet år 2 erbjöds skolorna att välja om klassen som slumpades att delta i undersökningen skulle besvara enkäten på papper eller på webben. I detta avsnitt beskrivs och analyseras resultatet av jämförelsen av de båda enkätmetoderna från 2019.

Bortfallsanalys

En viktig del i att avgöra kvaliteten på en undersökning är att undersöka bortfallet. Inledningsvis följer en genomgång av det så kallade klassbortfallet, dvs. de klasser som inte deltagit i undersökningen. Ett omfattande klassbortfall kan ha betydelse för de insamlade resultatens giltighet och måste därmed alltid beaktas när resultaten tolkas. Därefter redovisas hur stor andel som varit frånvarande vid undersökningstillfället (elevbortfall) samt hur stor andel som rensats bort innan resultatanalysen, på grund av exempelvis oseriöst ifyllda enkäter. Sist undersöks det interna bortfallet, med andra ord mängden frågor som inte har besvarats.

Klassbortfall

I årskurs 9 skickades undersökningen ut till 340 skolor, av dessa ingick senare 280 stycken i resultatredovisningen. Som syns i tabell 6 så valde 37 % av skolorna att besvara enkäten på papper och 63 % på webben. Ett större antal skolor valde alltså den webbaserade enkäten, men klassbortfallet var detsamma för de två tillvägagångssätten; 18 %.

I gymnasiet skickades undersökningen ut till 336 skolor varav 272 ingick i resultatredovisningen (tabell 7). Även i gymnasiet var det fler som valde att besvara enkäten på webben, 60 % jämfört med 40 %. Det var i stort sett samma klassbortfall i webb- och pappersenkäten men något högre bland dem som svarat på webb; 20 % jämfört med 18 %.

Bland dem som svarade på papper var det en klass som inte gick att identifiera, på grund av att försändelsen gått sönder i posten. Denna problematik uppstår inte i webbenkäten eftersom det tack vare koderna går att identifiera vilken klass svaren kommer ifrån.

Elevbortfall

Lärarna till de elever som besvarar enkäten uppger i en egen kortare enkät uppgifter om elevers närvaro och frånvaro. Med hjälp av dessa rapporter skattas elevbortfallet. Den vanligaste orsaken till frånvaro är sjukdom. Det var inga större skillnader mellan bortfallet bland dem som svarat på papper respektive webb oavsett årskurs (tabellerna 8–9).

I årskurs 9 var elevbortfallet 15 % bland dem som besvarat på papper och 17 % bland dem som besvarat webbenkäten. I gymnasiet år 2 var elevbortfallet 19 % bland dem som besvarat på papper och 15 % bland dem som besvarat den webbaserade enkäten.

Tabell 6. Klassbortfall i hela undersökningen samt uppdelat pappers- respektive webbenkäten. Årskurs 9. 2019.

	Samtliga ^{a)}		Papper		Webb	
	Antal	(%)	Antal	(%)	Antal	(%)
Antal klasser i urvalet (exkl. felaktiga skolor)	347	100	125	37	215	63
Klassbortfall	67	19	22	18	38	18

a) Av de 347 skolorna så var det sju stycken som avstod medverkan redan innan val av svarsmetod.

Tabell 7. Klassbortfall i hela undersökningen samt uppdelat på pappers- respektive webbenkäten. Gymnasiets år 2. 2019.

	Samtliga ^{a)}		Papper		Webb	
	Antal	(%)	Antal	(%)	Antal	(%)
Antal klasser i urvalet (exkl. felaktiga skolor)	339	100	136	40	200	60
Klassbortfall	67	20	25	18	39	20

a) Av de 339 skolorna så var det tre stycken som avstod medverkan redan innan val av svarsmetod.

Bortsorterade

De formulär som bedömts som otillräckligt eller oseriöst ifyllda sorteras bort och ingår inte i analysen. Sorteringen görs utifrån fyra förutbestämda filter (för närmare beskrivning se Englund, (red.) 2019). I årskurs 9 sorterades 1,4 % av de enkäter som besvarats på papper bort, av de webb-besvarade enkäterna sorterades 1,9 % bort (tabell 8). I gymnasiet år 2 var motsvarande siffror 0,9 och 1,9 %, det var alltså något högre andel som sorterades bort bland de webbaserade svaren i båda årskurserna.

Tabell 8. Externt bortfall. 2019. Procent.

	Årskurs 9		Gymnasiets år 2	
	Papper	Webb	Papper	Webb
Bortfall (klassnivå)	18	18	18	20
Bortfall (elevnivå)	15	17	19	15
Bortsorterade formulär	1,4	1,9	0,9	1,9

Internt bortfall

Även det interna bortfallet har beräknats för de båda datainsamlingsmetoderna, detta för att få en bild av om de olika metoderna genererade olika stort internt bortfall. Internt bortfall kallas det när en respondent väljer att inte svara på en fråga. Eleverna uppmanades att hoppa över de frågor de inte ville svara på, eftersom enkäten är frivillig. Det kan dock vara ett tecken på försämrad kvalitet om det interna bortfallet ökar. Undersökningen av det interna bortfallet visade att det i genomsnitt var högre bland dem som svarat på pappersenkäten (5 %) jämfört med bland dem som svarat på webbenkäten (2 %), se tabell 9.

Den tydligaste skillnaden syntes i enkätens alkoholdel där det interna bortfallet bland dem som svarat på papper låg på drygt 10 %, jämfört med 4 % (i årskurs 9) och 2 % (i gymnasiet) bland dem som svarat på webbenkäten (tabell 9). Detta var emellertid inte särskilt förvånande då alkoholdelen har en så kallad filterfråga i webbenkäten, vilket innebär att om eleven i en inledande fråga svarat att hen inte druckit alkohol skickades hen vidare till nästa frågedel. En elev som svarat pappersenkäten behövde däremot svara på alla efterföljande alkoholfrågor. Det var dock inte bara inom alkoholdelen som det interna bortfallet var lägre i webbversionen. Inom alla andra områden, bortsett från narkotika, var det interna bortfallet lägre i webbenkäten.

I arbetet med att ta fram resultat till rapporten Skolelevers drogvanor 2019 (Englund (red.), 2019) framkom att frågorna om riskuppfattning (se bilaga 1, fråga 48a-g) tycks ha påverkats av att en majoritet av eleverna besvarade webbenkäten. Det var en signifikant högre andel bland dem som svarat webbenkäten som uppgav "Ingen risk" gällande de efterfrågade substanserna. Detta antas bero på att det interna bortfallet blev lägre i de här frågorna och detta tycks ha lett till en ökning i andelen som uppgett alternativet "Ingen risk". I övrigt ser det inte ut som att förändringarna i det interna bortfallet haft någon större påverkan på prevalenserna.

Tabell 9. Internt bortfall fördelat över årskurs och typ av enkät 2019. Procent.

	Årskurs 9		Gymnasets år 2	
	Papper	Webb	Papper	Webb
Bakgrundsfrågor	4	2	3	1
Tobak	5	2	5	2
Alkohol	11	4	10	2
Narkotika & övriga droger	1	1	1	1
Spel	8	3	8	4
Narkotika & attityder	6	5	4	4
Totalt	5	2	5	2

Jämförelse av skolegenskaper

En jämförelse mellan de skolor som valde att låta eleverna besvara enkäten på papper respektive på webben gjordes utifrån den bakgrundsinformation som fanns tillgänglig och som beskrivs närmare under avsnittet Metodbeskrivning. I det fall skolorna skiljde sig åt, sett till dessa bakgrundsfaktorer, så justerades det för i analysen av svaren från eleverna.

I tabell 10 redovisas fördelningen av eleverna efter H-region. Tabellen visar att bland dem som valt webbenkäten var det en lägre andel från Stockholm, Göteborg och Malmö jämfört med bland dem som valt pappersenkäten, särskilt i gymnasiet. Vidare var det en lägre andel från tätbygd och glesbygd bland dem som valt webbenkäten, jämfört med bland dem som valt pappersenkäten.

Ett signifikantstest (se tabell 11) där kategorin Stockholm, Göteborg och Malmö jämfördes med övriga H-regioner genomfördes för att klargöra om skillnaderna mellan H-regioner var statistiskt signifikant. Testet visade att det i båda årskurserna, var en statistiskt signifikant lägre andel elever i webbenkäten som kom från Stockholm, Göteborg och Malmö.

Tabell 10. Antal elever fördelat över H-region, i pappers- respektive webbenkäten. 2019.

	Årskurs 9				Gymnasiets år 2			
	Papper		Webb		Papper		Webb	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Sthlm/Gbg/Malmö	809	43	1320	40	910	49	942	33
Större städer	516	27	1104	33	493	27	1340	48
Mellanbygd	289	15	598	18	184	10	477	17
Tätbygd	136	7	182	5	163	9	34	1
Glesbygd	94	5	123	4	95	5	25	1
Ej uppgift	43	2
Total	1887	100	3327	100	1845	100	2817	100

I tabell 11 presenteras, förutom andelen elever från storstäderna, även bakgrundsinformation på årskursnivå uppdelat på typ av enkät och årskurs, tabellen visar också vilka skillnader som var statistiskt signifikanta. I årskurs 9 var medelvärdet för andel med utländsk bakgrund signifikant högre (26 jämfört med 24 %) bland dem som besvarat enkäten på papper.

Andel elever med högutbildade föräldrar var 57 % i årskurs 9 bland skolorna som valt papper och 56 % i skolorna som valt webb, i gymnasiet var motsvarande 56 % respektive 60 %. Båda dessa skillnader var statistiskt signifikanta. Skillnaderna i meritvärde (årskurs 9) och betygspoäng (gymnasiet år 2) var inte statistiskt signifikanta.

Tabell 11. Bakgrundsvariabler på årskursnivå, i pappers- respektive webbenkäten. 2019.

	Årskurs 9		Gymnasiets år 2	
	Papper	Webb	Papper	Webb
	n=1887	n=3327	n=1845	n=2817
Andel föräldrar med utländsk bakgrund	26	24	27	26
Andel högskoleutbildade föräldrar	57	56	56	60
Genomsnittligt meritvärde	233	231	.	.
Genomsnittligt betygspoäng	.	.	15	15
Andel från Sthlm/GBG/Malmö ^{a)}	44	40	49	33

Fet stil indikerar signifikant skillnad mellan formulär, t-test (Independent samples t-test) respektive chi-2.

a) För pappersenkäten ingår ej de individer som saknar uppgift på H-region därav är n=1844 i åk9.

Resultatredovisning

För att jämföra svaren från de elever som svarat på papper med de elever som svarat på webben, analyserades totalt 16 variabler. Tre inom tobaksområdet, sex inom alkoholområdet, två inom narkotikaområdet, en gällande spel om pengar och slutligen fyra som rörde elevens vardag (t.ex. skolk och mobbning). För en närmare beskrivning av variablerna, se avsnittet Metodbeskrivning.

I tabell 12 och 13 redovisas resultatet för dessa 16 variabler inklusive huruvida svaren skiljde sig signifikant åt mellan enkätmetoderna. Modell 1 visar om datainsamlingsmetoderna skiljde sig åt utan att ta hänsyn till skillnader mellan de skolor som valt pappers- kontra webbalternativet. I modell 2 justerades det för om skolorna skiljde sig åt sett till olika skolegenskaper (andel utlandsfödda samt högskoleutbildade föräldrar) och i modell 3 justerades det för om skolorna skiljde sig åt sett till om de låg i Stockholm, Göteborg och Malmö eller ej. Modell 4 visar ett värde för huruvida svaren skiljde sig åt när justering gjorts för samtliga bakgrundsfaktorer som visat sig skilja sig åt mellan skolorna.

Årskurs 9

Resultatet av jämförelsen bland niondeklassarna presenteras i tabell 12, i tabellen redovisas andelen som uppgett de olika beteendena i pappers- respektive webbenkäten. Tabellen visar också om skillnaden mellan enkätversionerna var statistiskt signifikant.

Skillnaderna mellan dem som svarat på pappers- respektive webbenkäten var i de flesta fall små och inte signifikanta och inget genomgående mönster framkom. Ett undantag utgjordes av frågan om spel om pengar, bland dem som svarat på pappersenkäten var det en signifikant högre andel, 14 % jämfört med 11 % bland dem som svarat på webbenkäten. Skillnaden bestod även efter justering för bakgrundsfaktorerna på årskursnivå, vilket tydde på att hur eleverna svarat på spel frågan kan ha påverkats av om de besvarat enkäten på webben eller på papper. För att undersöka detta närmare jämfördes även resultaten för att ha spelat om pengar någon gång och de senaste 30 dagarna (redovisas ej i tabellen). Att ha spelat någon gång var också signifikant högre bland dem som besvarat pappersenkäten medan spel de senaste 30 dagarna var lika vanligt i båda grupperna. Ett annat undantag var att även andelen som var missnöjda med förhållandet till sin familj, skiljde sig något mellan enkättyperna.

Tabell 12. Resultat för ett antal centrala variabler i pappers- respektive webbenkäten. Chi-2 test. Årskurs 9, 2019

	Papper (%)	Webb (%)	Modell 1 ^{a)}	Modell 2 ^{b)}	Modell 3 ^{c)}	Modell 4 ^{d)}
Rökare	9	11	0,234	0,173	0,211	0,173
Snusare	9	9	0,923	0,557	0,857	0,551
Alkoholkonsument	42	42	0,855	0,625	0,801	0,619
Alkoholvolym ^{e)}	2,2	2,6	0,264	0,494	0,261	0,495
Använt narkotika, någon gång	8	7	0,321	0,305	0,382	0,287
Använt narkotika, 12 mån	6	6	0,642	0,634	0,737	0,611
Använt läkemedel i samband m. alkohol	2	2	0,787	0,904	0,779	0,904
Intensivkonsumerat alkohol	7	9	0,068	0,136	0,084	0,135
Storkonsument av alkohol	3	3	0,465	0,433	0,467	0,433
Spel om pengar	14	11	0,040	0,019	0,040	0,016
Debutålder – berusning	5	5	0,785	0,619	0,675	0,620
Debutålder – tobak	12	12	0,726	0,881	0,783	0,887
Skolkat	10	9	0,218	0,186	0,234	0,175
Misshandlad	7	6	0,170	0,220	0,171	0,213
Mobbad	5	6	0,088	0,187	0,142	0,186
Missnöjd med förhållande till familj	15	13	0,078	0,051	0,069	0,048

Fet stil indikerar signifikant skillnad på lägst 5 % signifikansnivå.

a) Ojusterat värde

b) Justerat för andel högskoleutbildade respektive utländskt födda föräldrar.

c) Justerat för storstad

d) Full modell, justerat för andel högskoleutbildade respektive utländskt födda föräldrar och storstad.

e) Bland alkoholkonsumenter, presenterat i liter, signifikantest t-test

Gymnasiet år 2

I tabell 13 redovisas resultaten av jämförelsen bland eleverna i gymnasiet år 2. Även i gymnasiet var skillnaderna mellan datainsamlingsmetoderna små, den enda signifikanta skillnaden rörde tobaksdebut, där 12 % bland dem som besvarat pappersenkäten jämfört med 9 % bland de som besvarat webbenkäten uppgett att de använt tobak vid 13 års ålder. I modell 1, som alltså visar det ojusterade värdet, syns denna signifikanta skillnad ($p=0,049$) mellan enkäterna. Skillnaden var emellertid inte längre signifikant efter justering för att skolorna skiljde sig åt ($p=0,139$). Skillnaden mellan skolor förklarade därmed att prevalensen skiljde sig åt mellan de elever som svarade på pappers- respektive webbenkäten. Eftersom skolorna i denna undersökning själva väljer pappers- eller webbenkät kan sådana skillnader uppstå, och har ingen betydelse för den totala prevalensen.

Tabell 13. Resultat för ett antal centrala variabler i pappers- respektive webbenkäten. Chi-2 test. Gymnasiet år 2. 2019.

	Papper (%)	Webb (%)	Modell 1 ^{a)}	Modell 2 ^{b)}	Modell 3 ^{c)}	Modell 4 ^{d)}
Rökare	21	20	0,664	0,589	0,787	0,703
Snusare	18	16	0,212	0,244	0,161	0,191
Alkoholkonsument	71	68	0,259	0,141	0,231	0,790
Alkoholvolym ^{e)}	3,3	3,1	0,608	0,740	0,687	0,979
Använt narkotika, någon gång	18	16	0,447	0,312	0,977	0,895
Använt narkotika, 12 mån	13	12	0,738	0,453	0,546	0,842
Använt läkemedel i samband m. alkohol	4	3	0,321	0,440	0,433	0,672
Intensivkonsumerat alkohol	21	20	0,531	0,470	0,609	0,542
Storkonsument av alkohol	7	6	0,168	0,227	0,161	0,258
Spel om pengar	18	16	0,371	0,373	0,434	0,454
Debutålder – berusning	5	4	0,148	0,264	0,202	0,449
Debutålder – tobak	12	9	0,049	0,139	0,060	0,276
Skolkat	12	11	0,371	0,394	0,739	0,916
Misshandlad	3	3	0,810	0,971	0,961	0,780
Mobbad	2	2	0,733	0,430	0,942	0,514
Missnöjd med förhållande till familj	14	13	0,478	0,568	0,584	0,780

Fet stil indikerar signifikant skillnad på lägst 5 % signifikansnivå.

a) Ojusterat värde.

b) Justerat för andel högskoleutbildad föräldrar.

c) Justerat för storstad.

d) Full modell, justerat för andel högskoleutbildade föräldrar och storstad.

e) Bland alkoholkonsumenter, presenterat i liter, signifikantest t-test.

Diskussion

De nationella ANDT-undersökningarna bland skolelever har genomförts sedan 1971 och det är en ständig utmaning att värna om en så lång tidsserie och samtidigt se till att undersökningen följer med sin tid. Vare sig det handlar om innehåll, utseende eller tillvägagångssätt är det viktigt att undersökningen håller samma höga kvalitet. I syfte att följa med i utvecklingen samt att göra det mer attraktivt för både skolor och elever att delta i undersökningen, erbjöds skolorna att låta eleverna besvara enkäten på webben.

Införandet gjordes i två steg; först som en pilotundersökning, parallellt med den ordinarie ANDT-undersökningen 2018 och därefter i den ordinarie undersökningen 2019. I 2019 års undersökning erbjöds skolorna att själva välja om de ville att eleverna skulle besvara enkäten som webb- eller pappersenkät. Genomgången visade att en majoritet av skolorna 2019 valde att besvara enkäten på webben och det har på det hela taget fungerat väl och med bibehållen kvalitet.

Huvudsyftet med denna rapport har varit att undersöka om införandet av en webbaserad enkät har lett till resultatskillnader mellan dem som svarat på pappers- och dem som svarat på webbenkäten. I pilotundersökning 2018 rapporterade eleverna som svarat på webbenkäten genomgående lägre prevalenser. Signifikanta skillnader mellan webb och papper fanns för andelen rökare, alkoholkonsumenter samt andel som använt narkotika. I analysen av elevernas kommentarer framkom frågetecken kring om deltagandet varit anonymt. Bedömningen gjordes att de lägre prevalenserna i webbenkäten åtminstone delvis kunde bero på en farhåga om att inte vara anonym. Detta är något som tidigare har identifierats som en risk i webbaserade enkäter (Eaton et al., 2010) samtidigt har flera studier visat på att skillnaden i rapportering av känsliga frågor i pappers- respektive webbenkäter är små (Gnams and Kaspar, 2017; Van De Looij-Jansen and De Wilde, 2008). För att komma tillrätta med detta gjordes justeringar inför 2019 års ANDT-undersökning, för att betona att undersökningen är anonym. En ytterligare förklaring kan vara att det trots allt fanns en skillnad 2018, mellan de skolor som besvarade enkäten på webben och de som besvarade den på papper och att skillnaderna därmed berodde på skolegenskaper som inte har kunnat kontrolleras för men som har betydelse för prevalenserna.

I 2019 års undersökning framkom inga tydliga mönster vad gällde skillnader i prevalenser varken i årskurs 9 eller i gymnasiet år 2. De skillnaderna som fanns var små och i de allra flesta fall inte signifikanta. När det kom till frågorna om spel om pengar i årskurs 9, var prevalensen signifikant lägre bland dem som besvarat enkäten på webben. Skillnader i spel om pengar i årskurs 9 kan bero på att eleverna som besvarade pappersenkäten kunnat se, längre ned på samma sida, vilken typ av spel som åsyftats. Eleverna som besvarat webbenkäten fick bara begreppet ”spel om pengar” presenterat för sig, se figur 1 som visar pappersformuläret, i webbformuläret syns endast fråga 50. I kommande undersökningar kommer justeringar göras så att exempel på de spel som avses ges både i pappers- och webbversionen av enkäten.

Bortfallet undersöktes som ett led i att bedöma kvaliteten för de båda enkätmetoderna. Både klass- och elevbortfallet låg på ungefär samma nivå i pappers- respektive webbenkäten. Det interna bortfallet var lägre i den webbaserade enkäten samtidigt som andel bortrensade formulär var något högre. Att det interna bortfallet var lägre i webbenkäten var en positiv effekt och har setts i tidigare studier (Bowling, 2005). I undersökningar där ej svar, alltså internt bortfall, hanteras som bortfall och inte ingår i beräkningen kan förändringar i det interna bortfallet få stor betydelse för prevalensen. I denna undersökning ser det inte ut som att förändringar i det interna bortfallet haft någon genomgående påverkan på prevalenserna. Det framstår som att de som valt att inte besvara enskilda frågor, i stor utsträckning gjort så för att de inte använt substansen eller varit med om det som efterfrågas. Därför är det av mindre betydelse eftersom samtliga svar och ickesvar ingår i prevalensberäkningarna. Undantaget var frågor om riskuppfattning där alternativet ”ingen risk” fick en signifikant högre andel i webbenkäten, troligen på grund av att fler individer svarade på frågan istället för att hoppa över den. Sammantaget, vad gäller bortfall och bortsortering av oseriösa formulär, bedöms att det skiljer sig något sett till enkätmetod, dock inte i stor utsträckning eller så att någon metod framstår som märkbart sämre.

Utöver ökad valmöjlighet och mindre miljöpåverkan framkom också att hanteringen av webbenkäten var enklare för CAN men troligen också för skolorna eftersom de inte behövde ansvara för att skicka tillbaka något material till CAN. Sammantaget har försöket med att introducera möjligheten att välja om enkäten ska besvaras på papper eller webb varit lyckat och skolorna kommer även fortsättningsvis att ges den möjligheten.

Följande frågor handlar om spel om pengar

50 Har du någon gång spelat om pengar?

Markera med ett eller flera kryss.

Nej → Fortsätt med fråga 54
 Ja, under de senaste 30 dagarna
 Ja, under de senaste 12 månaderna
 Ja, för mer än 12 månader sedan → Fortsätt med fråga 54

51 Hur mycket har du spelat för de senaste 30 dagarna?

Har inte spelat de senaste 30 dagarna 100-300 kronor
 Mindre än 99 kronor Mer än 300 kronor

52 Vilka spel om pengar eller lotterier har du deltagit i under de senaste 12 månaderna?

Markera med ett kryss hur ofta du deltagit och om du deltagit i ett online-spel (att du spelade via din mobil, dator eller platta) eller om du spelat på annat sätt (till exempel på en travbana, med vänner eller via ett ombud).

	Flera gånger i veckan	Flera gånger i månaden	En gång i månaden eller mer sällan	Inte de senaste 12 månaderna
a) Poker				
Online	☐	☐	☐	☐
På annat sätt	☐	☐	☐	☐
b) Spelautomater				
Online	☐	☐	☐	☐
På annat sätt	☐	☐	☐	☐
c) Casinospel (t ex roulette el. black jack)				
Online	☐	☐	☐	☐
På annat sätt	☐	☐	☐	☐
d) Lotterier (t ex Lotto, Keno, skraplotter, bingolotto) eller Bingo				
Online	☐	☐	☐	☐
På annat sätt	☐	☐	☐	☐
e) Spel på sport eller hästar				
Online	☐	☐	☐	☐
På annat sätt	☐	☐	☐	☐
f) Vadslagning på e-sport				
Online	☐	☐	☐	☐
På annat sätt	☐	☐	☐	☐
g) Annan vadslagning (t ex Melodifestivalen el. annat)				
Online	☐	☐	☐	☐
På annat sätt	☐	☐	☐	☐

7724030092

Figur 1. Frågor om spel om pengar från pappersversionen av frågeformulär, 2019.

Referenser

Bowling, A. (2005). "Mode of questionnaire administration can have serious effects on data quality." *J Public Health (Oxf)* 27(3): 281-291.

Colasante, E., E. Benedetti, L. Fortunato, M. Scalese, R. Potente, A. Cutilli and S. Molinaro (2019). "Paper-and-pencil versus computerized administration mode: Comparison of data quality and risk behavior prevalence estimates in the European school Survey Project on Alcohol and other Drugs (ESPAD)." *PLoS One* 14(11): e0225140.

Eaton, D. K., N. D. Brener, L. Kann, M. M. Denniston, T. McManus, T. M. Kyle, A. M. Roberts, K. H. Flint and J. G. Ross (2010). "Comparison of paper-and-pencil versus Web administration of the Youth Risk Behavior Survey (YRBS): risk behavior prevalence estimates." *Eval Rev* 34(2): 137-153.

Englund A (red.) (2019). *Skolelevers drogvapor 2019*. Rapport 187. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Gnambs, T. and K. Kaspar (2017). "Socially Desirable Responding in Web-Based Questionnaires: A Meta-Analytic Review of the Candor Hypothesis." *Assessment* 24(6): 746-762.

Gripe I (2013). *Så görs CAN:s skolundersökning. En genomgång av praktiskt genomförande och metodologi*. Rapport 135. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Hox, J. (2002). "Multilevel analysis : techniques and applications." Mahwah, N.J, Lawrence Erlbaum Publishers.

SCB (2005) *Geografiska indelningar i statistiken: regionala indelningar i Sverige = Geography in statistics : regional divisions in Sweden*. (2005). Stockholm

Schuman H & Presser S (1996). *Questions and answers in attitude surveys: experiments on questions form, wording, and context*. Thousand Oaks: CalifSage.

Socialdepartementet (2013). *Uppföljning av regeringens alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksstrategi: förslag på indikatorer avseende de prioriterade målen i strategin*. Rapport 2. Stockholm: Regeringskansliet.

Socialdepartementet (2016). *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken 2016–2020. Regeringens skrivelse 2015/16:86*. Stockholm: Regeringskansliet.

Van De Looij-Jansen, P. M. and E. J. De Wilde (2008). "Comparison of web-based versus paper-and-pencil self-administered questionnaire: effects on health indicators in Dutch adolescents." *Health Serv Res* 43(5 Pt 1): 1708-1721.

Zetterqvist M (red.) (2018). *Skolelevers drogvapor 2018*. Rapport 178. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN, är ett nationellt kompetenscentrum som arbetar för minskade skador av alkohol och andra droger i samhället. Det gör vi genom att följa konsumtions- och skadeutvecklingen och genom kunskapshöjande insatser. Våra större återkommande nationella undersökningar är Skolelevs drogvanor, Monitormätningarna och Vanor och konsekvenser. Vi genomför även lokala och regionala undersökningar på uppdrag av kommuner och län. CAN är en ideell förening med medlemsorganisationer och med ombud i alla län. Läs mer om oss på www.can.se.